

Les dedicatòries de Jacint Verdaguer a Marià Aguiló

Joan Requesens i Piquer
(IES Pius Font i Quer, Manresa)

«I jo, que no sé relacionar-me amb la gent,
és amb els mots que visc l'afecte»

Josep PIERA
Un bellíssim cadàver barro

Aquesta confessió d'un poeta actual pot ésser gamfaronera de les pàgines següents, per antítesi amb les paraules ara i adés repetides per Jacint Verdaguer quan deia que no sabia expressar-se ni amb lletra escrita. Ara bé, si el llegim en la colla de dedicatòries seves a Marià Aguiló, comprovarem que no era del tot així.

De més a més, les pàgines següents amplien una recerca que inicià Jordi Rubió i Balaguer l'any 1925: la transcripció i el comentari de dedicatòries fetes per Verdaguer trobades en diversos llibres. Aquí la reprenc i l'amplio en la mesura que m'és possible. El text editat aleshores és avui recollit en l'edició de les *Obres de Jordi Rubió i Balaguer*, exactament en el volum VII, sota el títol «El que deien a Marià Aguiló els que li dedicaven llibres».¹

Si llegim sobretot les cartes del Verdaguer jove, el sentiment o la sensació d'ineptitud a l'hora d'expressar-se hi apareix sovint. Que en sigui una mostra el fragment tret d'una d'adreçada precisament a Marià Aguiló. Verdaguer li parla d'una visita feta a Francesc X. Llorens i Barba a casa seva i li confessa que

me recorda que no sapiguí dir-li sinó unes poques paraules mal dites, i que vaig quedar acorregut al davant seu, com no tenia record d'haver-me tro-

1. Veg. Jordi RUBIÓ I BALAGUER. *Il·lustració i Renaixença*. Montserrat: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, p. 24-29.

bat altra vegada. No em recordo lo que li volia demanar sobre un punt de geografia i, si li doní les gràcies pels bons consells i perfertes, les millors que se m'han fet, fou fredament, a la manera montanyesa, no perquè no volgués dar-les-hi millor, sinó perquè mos pares no me n'ensenyaren d'altra. Però m'aconsolo d'això pensant que ell s'haurà fet càrrec de que só criat al camp, i a través de mes fredes paraules i exterior haurà vist ma bona voluntat i agraïment.²

La imatge de la fredor, la reprenia en una altra carta d'un parell d'anys després: «baixo, arribo a casa de vostè, i al badar la boca, me sento amb tota la fredor dels Pirineus damunt del cor; i no he tornat a pujar mai sense pensar que el só deixat malcontent».³

En una altra, li escrivia una expressió tan significativa com aquesta: «Encara que se'm tinga a mi per un cor de pedra».⁴ Josep M. de Casacuberta, en una nota a aquestes paraules i com a coneixedor de totes i cadascuna de les que edità i comentà, escriu: «Verdaguer, reconeixent-se eixut de paraules, temia que hom no pogués suposar-lo insensible a les penes dels amics».⁵ Sobre aquest tema, altres citacions vaig aportar des de la mirada del seu amic Jaume Collell en un estudi de l'any 1996.⁶ Amb el temps aquest sentiment o sensació disminuï, però, comptat i debatut, les seves paraules potser també tenien des de sempre un petit deix retòric; tal volta podria comprovar-se en altres cartes d'aquells mateixos anys, en les quals certament s'hi veu una redacció molt més acurada i amb lèxic i girs no pas comuns.⁷

Quatre són les dedicatòries que Rubió i Balaguer recull i reproduïx, la més interessant de les quals és, sens dubte, la constituïda per un poema de 26 versos heptasil·labs, els senars femenins i sense rima, i els parells masculins amb rima assonant en *o*. Aquí, tot seguit i per ordre cronològic, recopiaré les aportades per ell i n'hi sumaré d'altres que no conegué (moltes no havien ingressat encara a la Biblioteca de Catalunya), tot afegint-hi també algun comentari. La font de totes elles és, doncs, la Biblioteca de

2. *EJV*, v. I, p. 66 (12 desembre 1867).

3. *Ibíd.*, p. 78 (1 juny 1869).

4. *Ibíd.*, p. 110 (22 maig 1871).

5. *Ibíd.*, p. 111, nota 4.

6. Veg. Joan REQUESENS I PIQUER. «Jaume Collell, amic de Jacint Verdaguer». Dins: *Estudis verdaguerians de Jaume Collell*. Barcelona: Barcino, 1996, p. 189-238.

7. Podrien ésser-ne un exemple les cartes 12, 13 del v. I ja citat.

Catalunya, on avui es conserven els llibres, i potser no seré tampoc exhaustiu si es donés el cas d'haver-n'hi en un altre lloc o, perquè també és possible, me n'hagués passat alguna per malla.

I. La primera és en un volum de la segona edició dels *Idil·lis i cants místics*, que s'estampà en 1882, i diu així:

A mon estimat amich D. Mariano Aguilo, dedica eix ramell de flors cullides en los camps de Riudeperes en lo matí de la vida. son afsm, Jacinto Verdaguer Pbre.

La curiositat d'aquesta dedicatòria consisteix en una certa semblança amb la que va escriure en un altre exemplar d'aquest poemari, el dedicat a Manuel Milà i Fontanals, el prou conegut poema

Un pagès de Riudeperes
pel correu de Vilafranca
de les messes d'aquest any
li'n remet aquesta garba,
de camps d'altres es lo gra
mes del camp seu és la palla.⁸

En les dues som traslladats als «camps» de Riudeperes, de primavera a estiu: «ramell de flors», «garba de les messes d'aquest any».

II. La segona dedicatòria és el poema esmentat en un exemplar de l'edició primera dels *Idil·lis i cants místics*, però datada posteriorment, si suposem que la primera és del moment de l'estampació. Aquesta, pel que diuen els versos 3 i 15, cal datar-la en 1883 —el primer coincideix amb l'any de la seva ordenació, el segon amb la primera edició del poemari. A continuació en faig una transcripció fidel al manuscrit, allunyant-me algun cop de la que féu Rubió i Balaguer —sense tenir en compte la puntuació, la qual he deixat segons l'original. Cal també fer notar que quan Rubió dona notícia del volum que conté el poema comet una confusió: devia tenir al davant els dos llibres dedicats i devia confondre el rel·ligat de l'un amb el de l'altre, és a dir, el «bellament rel·ligat» no és el del poema-dedicatòria.

8. L'exemplar amb aquest poema també es conserva a la Biblioteca de Catalunya.

Al poeta Aguiló.

Capelleta de Sant Jordi
encara hi tinch lo meu cor,
trense⁹ anys ha hi cantava missa
pel Roser de tot lo mon:
Allí tenía la mare
que plorava en un recó,
donant ales á les mies
ses pures oracions;
allí mos germans y pares,
allí mos amichs y Vos.
Allí sentí eixos Idilis
aletejar dins mon cor,

[*carvi de pàgina*]

com un niuet de calandries
frissoses de pendre'l vol.
Fa quatre anys ara que volan,
tot cantant los meus amors,
per los pobles y masies
per Catalunya y pel mon.
Ara abaixan la volada,
la volada y veu y tot,
tot cercant una branqueta
hont fer son niu de repós.
A vos que ls vegereu naixer
no us plauria veurels morts,
obriulos, si us plau la porta
de la vostra gabia d'or.

Jacinto Verdaguer Pbre

D'aquest poema, se'n féu una segona estampació pública sense indicació de procedència ni cap comentari;¹⁰ en aquest cas es va fer la trans-

9. «Tretze» és allò que volia escriure Verdaguer, evidentment.

10. *Gazeta de Vich*, suplement al núm. 3736 (14 de juny de 1930).

cripció amb separació de quartetes i normalització ortogràfica. Aquí, si no vaig errat, se'n fa la tercera edició. De més relleu, però, que el fet de reestampar-lo ara, ho és el seu sentit, amb paraules de Rubió i Balaguer: «mai fou expressat amb tanta emoció l'intim afecte que lligà les ànimes dels dos amics».¹¹

III. La tercera és en el llibre *Caritat*, primera edició de 1885 — tot i que la portada del volum no indica la data — i diu així:

+ A[sic] mestre Aguiló, l'inspirat autor de la Esperansa, dedica eixos pobres versos sobre la Caritat, son deixeble y amich Jacinto Verdaguer Pbre Barcelona, diada de la Candelera, 1885.

No cal recordar que Verdaguer fa referència, aquí, al poema «Esperança», datat per Aguiló en 1849, que ell devia conèixer i que fou publicat a *La Veu del Montserrat* tres anys després.¹² El perquè d'aquesta referència s'ha de cercar en el contingut significatiu dels versos finals de cadascuna de les parts del poema amb la pregunta «on van?», referida a la llum solar, al so de les veus tristes o alegres, a la flaire de la primavera i a l'esperit de l'home enllà de la mort, que es respon en l'endreu final així: tot se'n va al cel; per tant, «a reveure, a Déu siau!». És a dir, tota esperança terrena és assumida per la divinitat i així podem tenir esperança teològica. Verdaguer col·loca el seu llibre *Caritat*, el que porta el nom de la més gran i perpètua virtut segons la doctrina paulina (1C 13, 8-13), al costat de la virtut *esperança* que hi ha en el poema d'Aguiló.

IV. La quarta també és en un altre exemplar de *Caritat*, però en el de la primera edició datada:

+ A D. Marian Aguiló, que tantes lliçons [sic] m'ha dades de caritat y de poesia, en penyora d'agraïment y afecte, l'Autor Bar^{na} vigilia de la Trinitat. 1885.

Entre aquesta i l'anterior — i no sabem per què dos volums i ambdós dedicats — passen quatre mesos, per ésser exactes entre el 2 de febrer i el 31 de maig.

11. J. RUBÍO I BALAGUER. *Il·lustració i Renaixença*, op. cit., p. 27.

12. En l'edició de les seves *Poesies completes* (Barcelona: Il·lustració Catalana, [s. d.]) és al v. III, p. 73-79. L'edició en el setmanari vigatà fou aquesta: *La Veu del Montserrat*, any XI, núm. 11 (17 març 1888), p. 83.

V. La cinquena correspon al llibre *Canigó*, de 1886:

+ A D. Marian Aguiló: Al degà de nostres excursionistes y primer de nostres poetes, son deixeble y amich, l'Autor.

Que Verdaguer tractés Aguiló de degà dels excursionistes era el més natural del món. Hom sempre ha reconegut la tasca intensa i extensa que com a col·lector de tota mena de testimonis culturals aplegà, tant a Mallorca com al País Valencià i al Principat, el qui ha qualificat Josep Massot i Muntaner de «primer folklorista sistemàtic del Països Catalans». ¹³ Basti recordar ara com hi és de present Aguiló en l'edició que darrerament ha reprès el mateix Massot i Muntaner dels materials de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. I quan fa ja cent anys Jaume Collell l'honorà amb un discurs necrològic a l'Ateneu Barcelonès no pogué estar-se de dir d'ell

que el veiem fins als darrers anys de la seva vida, aprofitar les vacances d'estiu i totes les ocasions que se li oferien per recórrer d'un cap a l'altra la terra *plena de llealtat* que abrigà sota son mantell lo molt alt i poderós rei en Jaume; i obrint un camí que no havia fressat ningú, puix lo nom de *folklore* no s'havia inventat encara i havien de trigar molts anys en venir los excursionistes, trespasar de nit i dia, corrent perills de tota mena, les comarques més inexplorades de Catalunya, sobre tot les afraus pirenaïques [...] per anar recollint en ses fonts naturals lo doll abundós del Diccionari de la Llengua. ¹⁴

I anys més tard va escriure una sèrie de cinc articles a la *Gazeta de Vic* en què parlava dels dos més grans excursionistes de la Renaixença, que no foren altres que Aguiló i Verdaguer. D'Aguiló escriví:

Quan en íntimes converses, que jo porto gravades en lo més recòndit de ma memòria, anava desgranant com enfilall de perles i rubins los records de les seves excursions, les impressions de vegades fantàstiques del pas pel port de la Bonaigua, les alegries intenses quan en els llavis d'una vella

13. Josep MASSOT I MUNTANER. *Marià Aguiló, col·lector de cançons populars*. Dins: *Actes del cinquè col·loqui internacional de llengua i literatura catalanes. Andorra, 1-6 d'octubre de 1979*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980, p. 290.

14. Jaume COLLELL. *En Marian Aguiló*. Barcelona: Estampa de «La Renaixença», 1899, p. 28-29.

xaruga i d'un pastor soprenia una paraula que mai havia oïda ni trobada en vells impresos o en papers manuscrits, la figura de l'Aguiló se m'agrandava i en ses faccions nobles i sobre tot en sos ulls espurnejants de l'emoció reviscuda, hi veia, més que el Patriarca, un Vident redemptor de la nostra llengua.¹⁵

Res té d'estrany, doncs, que Verdaguer el qualificui de degà dels excursionistes en aquesta dedicatòria, i oportú serà aquí, penso, fer memòria de la primera carta —ho és amb tota seguretat de pocs dies posteriors als Jocs Florals de 1865, quan el conegué— que li envià des de can Tona. És un text que justament fou escrit per raó de l'activitat folklorista d'Aguiló, i també justament s'hi llegeix aquell to un xic retòric, romàntic tal volta, que més amunt he apuntat. Ací tenim l'encapçalament amb unes belles paraules:

Diumenge pròxim passat vaig anar a Serrallonga pel romanç de què li parlí. No cal dir-li sinó que és un cassinyot dels més ròncs de la Guilleria, una hora, poc més o menys, lluny del poble de Carós, que és a la vora del Ter. Tot ho trobí aspre en aquell desert [...] Però lo més aspre per a mi fou lo no poder complàurer al més franc, al més amable, al més falagador dels poetes populars, pus no trobí ni rastre del romanç que li havia promès [...].¹⁶

En la segona també li parla d'una excursió feta «al bell cim del cingle més alt de Cabrera», on pujà amb l'amic Jaume Collell, que ara és el portador de la carta i d'algunes cançons «de la vellura (algunes n'hi envio, copiades per ell, que ja coneixerà V.)».¹⁷

I cal tancar aquest comentari amb la dada que hi ha en el mateix poema *Canigó*. En la primera nota al Cant I, Verdaguer reproduïx una cançó popular i la presenta amb aquestes paraules: «Veu-se'n aquí una flo-

15. Jaume COLLELL. «Dos grans exploradors del Pirineu, I». *Gazeta de Vich*, any XXII, núm. 2981 (11 agost 1925), p. 1-2. En una sèrie dedicada a Roc d'Olzinelles i a M. Aguiló l'any 1924, Collell precisava que havia resseguit «adeletrat els plans de l'Urgell, de Vic i de l'Empordà i sorprenent el mot vivent en els llavis dels pastors del Pirineu [...] la comarca de Ripoll era de les que més tenia conegudes» (J. COLLELL. «Parlem de morts. Don Marian Aguiló, II». *Gazeta de Vich*, any XXI, núm. 2873 [29 novembre 1924], p. 1-2).

16. *EjV*, v. I, p. 18-19 (20 maig 1865).

17. *EjV*, v. I, p. 28 (30 juliol 1865).

reta que, per lo ram del cançoner català, aplegà en la vall de Boí nostre savi amic, lo degà dels excursionistes i arxiver de nostra literatura, don Marian Aguiló». ¹⁸ La dedicatòria expressa amb lletra de la seva mà per a la intimitat el pensament que deixava en lletra impresa per a tothom.

VI. La dedicatòria sisena és a *Pàtria*, primera edició de 1888:

A mon amich y mestre D. Marian Aguiló Jacinto Verdaguer Pbre.

Aquí es pot recordar que entre els poemes n'hi ha un de dedicat a ell, «Davant d'un mapa», un títol i un contingut expressius del tot, els quals se solden estretament amb el que acabo d'escriure com a comentari de la dedicatòria anterior. Llegim-ne uns versos:

[...]
vós que heu seguit des d'Aragó a Colliure
ses gegantines serres d'una a una,
cullint perles del camp, sos cants i gestes
[...]
entre les palmes d'Elx i de Mallorca
o entre les neus puríssimes de Núria,
tot devallant des de l'afrau al còrrec,
somiós enfilant-vos a l'altura
[...].

VII. La setena no és dedicada directament a Marià Aguiló, sinó al seu fill Àngel, però em sembla que pot encabir-se en aquest recull. Es llegeix al llibre *Jesús Infant. Nazareth*, estampat en 1890:

Jhs A n'Angelich Aguiló, perquè sia imitador del infant Jesus. l'autor Nadal 1889.

VIII. La vuitena correspon a la segona edició, del 1894, del *Dietari d'un pelegrí a Terra Santa*, i resa així:

A mon estimat amich D. Marian Aguiló. Jacinto pre.

18. Jacinto VERDAGUER. *Canigó*. Barcelona: Llibreria Catòlica, [sa], p. 245.

IX. La novena és a la primera edició, del 1894, de *Roser de tot l'any. Dietari de pensaments religiosos*:

+ Al Sor. D. Marian Aguiló dedica eixes flors del jardí de la Gleva, son hermita Jacinto.

X. La desena dedicatòria és al llibre *Jesús Infant*, editat amb tres fototípics anònims per Antoni Joan Bastinos en 1896. Verdaguer aprofita el títol imprès a la pàgina tercera i escriu:

JESUS INFANT sia metge y medecina de mon amich D. Marian Aguiló, solar y alegria de tots los seus, avuy y sempre. Nadal 1895 Jacinto Verdaguer Pre.

La meua consideració d'acompanyament d'aquesta última dedicatòria remarcarà només la fràgil salut física d'Aguiló, que moriria abans de dos anys, i l'estat anímic del poeta, ja suspès a *divinis* aleshores, sota les dues paraules «metge y medecina», la preciosa antítesi de la següent parella, «solar y alegria», i les dues terceres per a perpètua memòria: «avuy y sempre».

El comentari general a les dedicatòries aquí aplegades podria reduir-se a fer notar detalls d'escriptura i a evidenciar, indubtablement, l'amor que trasllueixen algunes de les expressions de Verdaguer. Corroboren el to de confiança i d'afecte de les cartes que s'han conservat i entre les quals els verdagueristes en destaquen una sobre totes, aquella en la qual Verdaguer li parla de la mort de la seva mare.¹⁹ Penso que val la pena de fer notar també dues ratlles de dues altres cartes. Verdaguer acaba d'ésser admès al sotsdiaconat i escriu a Marià Aguiló:

Alegris vostè de ma ventura, i planga'm al mateix temps, pus, com a fidel amic, lo faig participant de mes alegries i de mes tristor.²⁰

L'altra, d'un fred dia de gener, diu així:

Casi trobo la tinta glassada al tinter, i els pensaments dintre del cap, al pendre la ploma per escriure-li; sols lo tan merescut amor que li porto me

19. És l'extensa carta, plena de sentiment i d'art literària, que Verdaguer li envià des de can Tona el 8 de febrer de 1871 (veg. *EJV*, v. I, p. 96-101).

20. *EJV*, v. I, p. 70 (25 desembre 1868).

pot forçar a fer un mot de lletra en aquest temps de fret i núvols, amor de què V., si no fos tan bon amic com és, començaria a dubtar, tal vegada (confesso mon pecat) amb una micarella de raó.²¹

Sembla del tot evident que els mots d'aquestes dedicatòries, malgrat que breus la majoria, expressen de veritat l'afecte que Verdaguer sentia per Marià Aguiló i fan ben certes en ell les paraules del poeta Josep Piera que he col·locat a la llinda de les meves ratlles... Els poetes s'il·luminen mútuament i ens recorden que amb els mots expressem la vida... i amb el silenci els engendrem.

21. *EV*, v. I, p. 94 (8 gener 1871).